

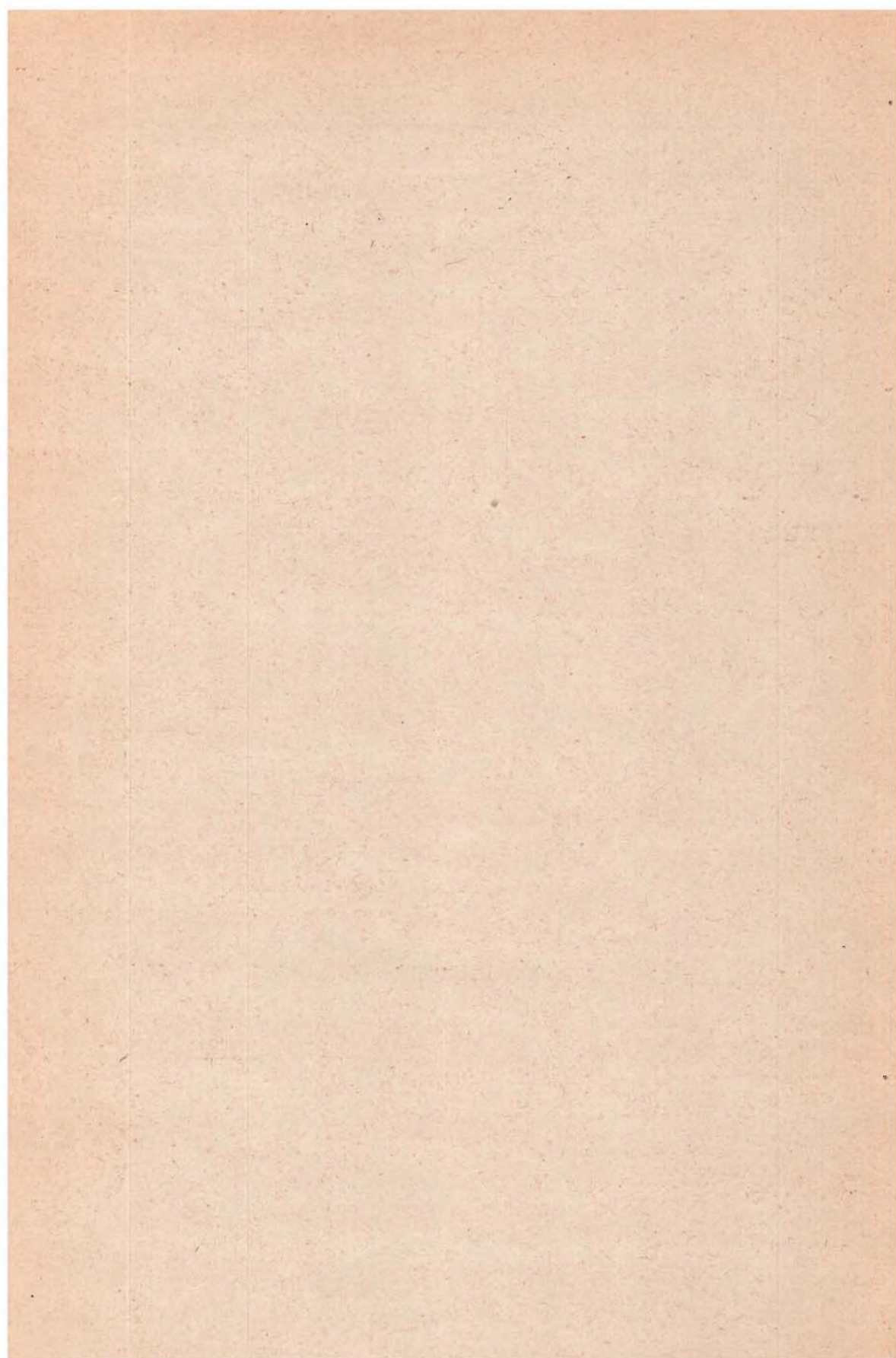
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYÂT FAKÜLTESİ YAYINLARI

LXXXII

TÜRK — İSLÂM EDEBİYÂTI
Klasik Türkçe Dînî Metinler

Birinci Fasikül

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1967

1973 - 1974 ders yılı
Fakültemiz son sınıf talebelerinden
Merhum MUHAMMED İSMAIL YARDIM'ın
Fakültemiz kütüphanesine vakfıdır.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYÂT FAKÜLTESİ YAYINLARI

LXXXII

1973 - 1974 ders yılı
Fakültemiz son sınıf talebelerinden
Merhum M.Ü. İSMÂİL YARDIM'ın
Fakültemiz kütüphanesine vakfıdır.

TÜRK — İSLÂM EDEBİYÂTI

Klasik Türkçe Dînî Metinler

Birinci Fasikül

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ — 1967

I.

TÜRK — İSLÂM EDEBİYATI

Klasik Türkçe Dînî Metinler

ایچندە کیلر

صحیفه

VII (Ünsöz) اوک سوز

۱ — خلق ادبیاتنده دینی شعرلر و تورک عروض شکللری

3	حکمت ، احمد یسوی
4	الهییلر ، یونس امره
5	الهی ، خلص اوغل (عاشق پاشا)
6	الهی ، عبیدی (صاری عبدالله افندی)
6	نفس ، قایغوسز ایدال
7	نفس ، خطایی (شاه اسماعیل)
7	دوریه ، شیر ی
9	دستان ، عاشق عمر
10	سماعی ، هاشم بابا
11	دیوان ، لطفی (عاشق دردلی)
11	قلندری ، توقادلی نوری
12	سلیس ، عثمان شمس

۲ — دیوان ادبیاتنده دینی نثر و شعرلر

15	«سوره ملک تفسیری» ندن ، مصلح الدین مصطفی بن محمد
15	«سورة العصر تفسیری» ، کوزی بویوک زاده ابراهیم افندی
16	«تضرعات سنان پاشا» دن : خطابیات ، مناجات
17	توحید ، شیخی
18	مناجات ، فضولی

صحیفه

- 19 منظوم آیت و حدیث ترجمه لری، اوقچی زاده محمد شاهی،
«سیر ویسی مکی و مدنی» دن : «بومقاله» صفابخش صلوات خمس ایچون اذانه ابتدا
- 20 بیاننده در»
- 21 قصص انبیا» دن : «حج وداع»، احمد جودت پاشا
- 23 «مولد» دن، سلیمان چلبی
- 25 قصیده در نعمت حضرت نبوی، فضولی.
- 28 غزل، فضولی.
- 28 «تاج التواریخ» دن : «ذکر اوصاف شهر استانبول»، خواجه سعدالدین
- 30 «تاریخ پچوینی» دن : «نصب کردن میر میران بدارالملک بودین یعنی انکروس — حکایت»
- 31 «میزان الحق» دن : «مبشره»، کاتب چلبی
- 31 ثمرات الفؤاد فی المبدأ والمعاد» دن : «واحدالزمان وغوث اعظم و کیفیت طلب انسان
- 33 کامل بیاننده در»، صاری عبدالله افندی
- 34 «شرح پند عطار» دن : «در صفت شرف خدمت کوید»، بروسه لی اسماعیل حق.
- 35 «حدیقه الجوامع» دن : «جامع حضرت خالد بن زید در قصبه ایوب»، آیوانسرای حافظ حسین

۳ — کتابه، وقفیه و برات اورنکلری

- کتابه لر : ۱ — مزار کتابه سی، ۲ — میدان جامعی کتابه سی، ۳ — میدان جامعی اولیسنک
- 39 شال طرفنده تره قپوسی کتابه سی، ۴ — نعمان افندی کتبخانه سی قپو کتابه سی.
- 40 قسطنونیده اسماعیل بک جامع شریفی وقفیه سی صورتی.
- 41 قسطنونیده بیلا نلی درکانه عائد برات صورتی.

Ö N S Ö Z

Her bilgi şû'besi gibi, Metinler Şerhi'nin de, hakîkate erişebilmek için ta'kîbe mecbur olduğu metodlar vardır; bu usûllerden bâzıları umûmî ve başka ilim kolları ile müşterek, bâzıları ise kendi yapısından doğan, kendisine mahsus metodlardır. Malzemesini yazılı vesîkalar ve metinler, gâyesini ise bunların tahlîli ve terkibî bilgilerle canlandırılıp kıymetlendirilmesi teşkil etmektedir.

Metinler Şerhi, birçoklarınca sanıldığı gibi, sâdece, Kırâ'at, veyâ fonetik, morfoloji, sintaks bakımından tahlillere dayanan Dil Bilgisi dersi demek değildir; metinlerin yalnız okunması ve dil husûsiyetlerinin tahlîli başka, hakıyile anlaşılıp kıymetlendirilmesi yine başkadır. Metinler Şerhi, Lisâniyât dışında, üzerinde durulan vesîkanın husûsiyetine göre Târih'in muhtelif kollarının, dîn, ahlâk, felsefe, psikoloji, coğrafya, v.b. sâhalardaki bilgi şû'belerinin, tenkîd, edebiyat ve kompozisyon'un yardımına muhtâctır. Malzemesini vesîkaların, metinlerin tahlîli teşkil ettiği için, hemen hemen bütün ilim şû'belerinin yanı başında bir yardımcı olarak yer alır.

Herhangibir metnin mâhiyyetinin anlaşılabilmesini te'min için, umûmiyetle, bibliyografya bilgisine, yazıldığı yer ve zamâna, yazar kimsenin hayat ve husûsiyetlerine, ne gibi te'sirlar altında kaleme alındığına, çağdaşlarının temâyüllerinden hangi bakımlardan ayrılmış bulunduğuna ve dolayısıyla şahsiyetine, v.b. mes'eelere âit bilgilere sâhip olmamız lâzım gelmektedir; ayrıca metnin yazılış şekli, yâni manzûm veyâ measûr oluşu, âit bulunduğu hikâye, siyer, tarih v.b. nevî'ler dolayısıyla, o hususlarda da mâlûmât edinmek mecbûriyetindeyiz. Ancak bu gibi tahlîli ve terkibî bilgilerin tatbîkî sâyesinde, o metnin, harfiyyen anlaşılabilmesi, dilin muhtelif devirlerdeki tekâmülüne göre kelimelerin, cümlelerin, istilâh ve ta'birlerin, nüktelerin, kısaca söylersek mânâ ve üslûbunun kavranılmasıyla metnin canlandırılması mümkün olmaktadır.

Îlâhiyât Fakültesi'ndeki Klasik Dînî Türkçe Metinler Kürsüsü, adından da anlaşıldığı üzre, bu müessesede okutulmakta olan Kur'ân, Hadîs, Tefsîr, İslâm Târihi v.b. derslerle alâkalı bulunması gözününe alınarak dînî bir yol tutmakla mükelleftir; bu dînî metinler, Îlâhiyât Fakültesi'nin bünyesi icâbı, pek tabîî olarak, Arab harfleriyle okutulmaktadır.

İkinci ve üçüncü sınıflarda haftada ikişer saat okutulan, seminer çalışmaları ile kuvvetlendirilmeye gayret edilen Klasik Dini Türkçe Metinler dersi için seçtiğimiz metinlerin bu *Birinci Fasikül*'ü, (1) *Halk Edebiyatı'nda Dini Şiirler ve Türk Arûz Şekilleri*, (2) *Divân Edebiyatı'nda Dini Nesir ve Şiirler*, (3) *Kitâbe, Vakfiye ve Berât Örnekleri* olmak üzere kısımlara ayrılmıştır; her bölümdeki metinler, imkân nisbetinde, âit bulundukları bilgi şûfelerine, nevi ve şekillere göre, ayrıca, şâir ve müelliflerinin yaşadıkları zaman bakımından kronolojik tasnife tâbi tutulmuş bulunuyor.

Bu fasiküldeki metinlerde, bâzan, aynı kelimenin imlâca farklı şekillerde yazılmış olduğu görülecektir; bunun sebebi, Arab harflerini kullandığımız zamanlarda da imlâmızın kesin olarak tesbit edilmeyişi, Arabça ve Farsça'daki bâzı harflerin Türkçe'de farklı yazılışı, yine Türkçe kelimelerde sesli harflerin yazılıp yazılmayışı ve lehçe ayrılıkları dolayısıyla ses değişimleri, metinlerin aslındaki imlâlarına bağlı kalışımızdır. Zaman bakımından eski metinlere, mânânın kolaylıkla anlaşılabilmesini te'min için noktalama işaretleri koyduk; bâzı metinlere ise, dil ve fikir bakımından çok çetin olmalarına rağmen, hiçbir noktalama işareti konulmuş değildir. Bütün bunlar, talebelerimiz için birer tatbikât zemini teşkil edebilir.

Memleketimizde, gerek eski gerek yeni devirlere âit şerhedilmiş oldukça zengin metinler bulunmakla berâber, *Metin Şerhi'nde Usûl* hakkında basılı bir eser pek yoktur. Sözlerimize son verirken, bu mevzû'da hazırlamakta olduğumuz bir araştırma ile, okuttuğumuz metinlerin şerh ve tahlili ile alâkalı bibliyografya mâlûmâtını ve her husustaki izâhları içine alan ders notlarımızı, talebelerimizin mühim bir ihtiyâcını karşılayacağı için neşretmeği düşündüğümüzü de söylemek istiyoruz.

Ankara—8 Kasım, 1967

Fevziye Abdullah Tansel

1973 - 1974 ders yılı
Fakültemiz son sınıf talebelerinden
Merhum MÜ'AMMED İSMAIL YARDIM'ın
Fakültemiz kütüphanesine vakfıdır.

I.

HALK EDEBİYÂTINDA DİNÎ ŞİİRLER

ve

TÜRK ARÛZ ŞEKİLLERİ

حکمت

خالقمی ایسترم دون کون جهان ایچنده
دورت یانندن یولندم کون و مکان ایچنده

اویچوز التمش صوکچدم درتیوز قرق درت طاغ اشدم
وحدت شرابن ایچدم دوشدم میدان ایچنده

دورتدن یقی که یتیم طقوزی بر بر اتم
ایکی دن اوتنه یتدم چرخ کیوان ایچنده

چونکه دوشدم میدانه میدانی طولو بولدم
یوز بیکک عارفی کوردم بارجه جولان ایچنده

مین آلرده یورودم ایسته چوکوم فی صورتدم
بارجه ایتور سینده در قالدیم حیران ایچنده

اوزی درده قودم چومدم تنکیز ایچنده
دری صدفده کوردم کوهرنی کان ایچنده

مسکین خواجه احمد جانی هم کوهردر هم کای
بارجه آنک مکانی اول لامکان ایچنده¹

احمد یسوی

1 Prof. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutaşavvıflar*, Birinci Basım, İst., Matba'a-i Âmire, 1918, s. 181.—İkinci Basım, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, s. 136.

الهى

دوكنه السز كرك	سوكنه ديلسز كرك
درويش كوكلسز كرك	سن درویش اولامازسك
درويش باغرى باش اولور	كوزى طولو ياش اولور
قويوندن ياش اولور	سن درویش اولامازسك
محمد داريلمزدى	سن ييته داريلرسك
بو داريلمق سنده وار	سن درویش اولامازسك
درويش يونس سن دخى	هر كوردپك قاقيرسك
بو قاقيرق سنده وار	سن درویش اولامازسك ²

يونس امره

الهى

طاشدى رحمت درياسى	غرق اولدى جله عاصى
دردت كتابك معناسى	لا اله الا الله
كتابلرده يازليدر	كوكللرده كيزليدر
سويله نه چك سوز بودر	لا اله الا الله
جنتدن چيقدى آدم	دنياه باصدى قدم
بوف دير ايدى مدام	لا اله الا الله
أرتلرك قيليچى	عرشه چيقار بر اوجى
هر دردلنك علاجى	لا اله الا الله
بودر اسمانك خاصى	قلبكدن سيلر پامى
اسم اعظم دعاسى	لا اله الا الله

² Prof. Fuad Köprülü, *‘ayn. esr.*, Birinci Basım, s. 338.—İkinci Basım, s. 259.

كوكلره يول ايدر سلطانلرى قول ايدر	داغى طاشى كول ايدر لا اله الا الله
كوكل برچندن دوغار «حق» ك برلكن اوكر	عالمه رحمت ياغار لا اله الا الله
يونس بوڧى دير ايدى مولانك كوزل آدى	يانار دلده عشق اودى لا اله الا الله ³

يونس امره

الهي

هر كيم بكا اغيار ايسه هر قانجرو وارر ايسه	حق تنكرى يار اولسون اكا باغ و بهار اولسون اكا
بكا اغو صونان كيشى قولاي كلسون مشكل ايشى	شهد و شكر اولسون ايشى الى ايرر ايرسون اكا
آجى ديرلكنم ايستهين كيم اولوم ايستر ايسه	طاتلو دريلسين دنياده بيك ييل عمر اولسون اكا
هر كيم ديلر بن خوار اولم دوستلرى شاد و دوشنى	دوشن آلدن زار اولم دوست معشوق يار اولسون اكا
آردنجه طاشلر آتاي اوكه قيو قازاني	حق تخته اغدرسون آنى كللر نثار اولسون اكا
هر كيم ديلر ايسه بنم كوزلرندن حجاب كيتسون	اول دوستمدين آيريلديغم ديدار عيان اولسون اكا
بو مخلص اوغلى پاشانك اغلاديغم ايسته يه نك	كولديكنى ايسته ميهين كوزم بيكار اولسون اكا ⁴

عاشق پاشا

3 'Abdülbâkî Gölpınarlı, *Yûnus Emre Divânı*, İst., 1948, s. 532.

4 "Bu manzûme, başlığıyla *Câmî'ü'n-Neza'îr*'de ve başlığıyla Murad Molla -(Şeyh Murad) Kütübhanesi'ndeki mecmu'ada mukayyedir" (Sa'deddin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, c.1., İst., 1941, s. 132 v.d.).

الهي

قالير حجابي آرادن
حيرانك اولاييم سنك

اي جمله خلق يارادان
سير ايدلم هر آرادن

قوللريكه ايله مدد
مجنونك اولاييم سنك

سنك احد ، سنك صمد
طاق بوينمه عشق كند

عشقك اولدى كوندن ظاهر
مفتونك اولاييم سنك

سنك اول ، سنك آخر
ايله كوكلمزى ظاهر

هر حالاره سنك علم
تسليمك اولاييم سنك

سنك كريم ، سنك رحيم
لطف ايت بزه قلب سليم

هم كوزمه كوكلمه دول
كم قولك اولاييم سنك

خايرم اول ، باصرم اول
افندم كلدى صوچلى قول

وصلك ايله آنى كولدر
قربانك اولاييم سنك⁵

عبدى محزون مجرم كولدر
افندم نفسى اولدر

صارى عبدالله افندى

نفس

اربابك سن يوجه تاكرى
سن اوقورسك هجا تاكرى

يوجه لردن يوجه كوردم
عالم اوقور كلام ايله

وارسين شويله دورسون ديو
سن چيقمشك اوجه تاكرى

عاصى قوللر ياراتمشك
آنلرى قويمش اوراده

كلسون قوللر كچسون ديو
ييكيت ايسهك كچ آ تاكرى⁶

قيلدن كوپرى ياراتمشك
هله بزه شويله دورالم

قايفوسز ابدال

5 Ankara Maârif (Kurtuluş-Eski Eserler) Kütübhanesi, Yz. mec., nu. F-6/52 (Sa'deddin Nüzhet Ergun, ayn. esr., c.1., s. 198).

6 Prof. Fuad Köprülü, ayn. esr., Birinci Basım, s. 376.—İkinci Basım, s. 291.

نفس

واردم قرقلر مجلسنه	کل بری هی جان دیدیلر
عزت ایله سلام ویردم	کچ اوطور هی جان دیدیلر
قرقلر ینده دوردیلر	یرلرندن یر ویردیلر
میدانه صفره سردیلر	لقمه یه صون جان دیدیلر
قرقلرک کوکلی اولودور	مؤمنلر قلبیک اریدر
کلیشک قندن بریدر	سویله به هی جان دیدیلر
قالق سماعده بیله اوینا	سیلینسون پالک اولسون آینه
قرق ییل بر قازانده قایتا	دخی چکسین جان دیدیلر
دوشمه دنیا کسوتنه	طالب اول حق حضرتنه
آب کوثر شربتنه	پارماغکی بان دیدیلر
کوردیکنی کوزک ایله	بیان ایتمه سوزک ایله
برکیجه چک بزم ایله	اولاسین مهان دیدیلر
شاه خطایم ندر حالک	حقه شکر ایت قالدیر الک
کسه کور غیبتدن دیلک	اولاسین سلطان دیدیلر ⁷

شاه اسماعیل

دوریه

جهان وار اولمادن کتم عدمه	حق ایله برلکده یکداش ایدم بن
یاراتدی بوملکی چونکه او دمه	یاپدم تصویرینی نقاش ایدم بن
عناصردن بر لباسه بوروندیم	نار و باد و خاک و آبدن کوروندیم
خیرالبشر ایله دنیا یه کلدم	آدم ایله بیله بر یاش ایدم بن
آدمک صلیبتدن شیث اولوب کلدم	نوح نبی اولوب طوفانه کیردم
بر زمان بوملکه ابراهیم اولدم	یاپدم بیت اللهی طاش طاشیدم بن

7 Prof. Fuad Köprülü, *ayn. esr.*, Birinci Basım, s. 390.—İkinci Basım, s. 303.

اسحق، یعقوب، یوسف اولدم بر زمان	اسماعیل کوروندم بر زمان ای جان
قورت ییدی وجودم قاینش ایدم بن	ایوب کلدم چوق چاغیردم الامان
یحیی ایلہ ایم یره صاجدیلر	زکریا ایلہ بنی بیچدیلر
مهر سلجاق چوق طاشیدم بن	داود کلدم چوق پیدشیمه دوشدیلر
روح القدس اولوب مریمه یتدم	مبارک عصای مومییه ویردم
جبریل امینه صاغداش ایدم بن	جمله اولیایه بن رهبر اولدم
رهنا لرندن اُردی ذوالفقار	صلب پدرندن احمد مختار
قول ایکن ذات ایلہ سرداش ایدم بن	جهان وار اولدن اهل بیته یار
معجزه کورمه دن ایمانه کالدم	تفکر ایلدم بن کندی کتدم
ذوالفقار باغلادم، تیغ طاشیدم بن	شاه مردان ایلہ دلده بیتدم
قورولدی عین جم ایتدک محبت	«سَقَاهُمْ» خمرندن ایچیلدی شربت
آلدیغم اسراری چوق طاشیدم بن	میدانه ایچیلدی سر حقیقت
بیعت ایتدک جمله رسول اللهدن	هدایت ایریشدی بزه اللهدن
شاه مردان ایلہ سرداش ایدم بن	خبر ویردی بزه «سیر فی الله» دن
قرقلر مقامنده ارکانه کالدم	بو جهان ملکئی دور ایدوب کالدم
سلان پاک ایلہ یولداش ایدم بن	شاه ولایتدن کر بست اولدم
کل اولدم فریادی ویردم بلبله	شکر مطلبی کتیردم آله
قرقلر میدانده فراش ایدم بن	جمع اولدق بر یره اهل بیت ایاه
سری فاش ایتمدک اصلا بر قوله	اقرار ویردک جمله دوزلدک یوله
پاک ایتدم دامنی کل طاشیدم بن	کر بلاده امام حسین ایلہ
یاغور اولوب یاغدم، اوت اولوب بیتدم	شو فنا ملکنه چوق کالدم کیتدم
خراساندن کلن بکتاش ایدم بن	اوروم دیارینی بن ارشاد ایتدم

کاهی نی کی ولی کوروندم	کاهی اوصالی کی دلی کوروندم
کاهی احمد کی علی کوروندم	کیسه بیلمز سرم قلاش ایدم بن
شیمدی حمد لله شیردی دیدیلر	کلام کیتدم ذاتم هیچ بیلمدیلر
سرمی کیسه لر فهم ایتمدیلر	هپ مخلوق قولوکه قارداش ایدم بن ⁸

شیری

دستان

یالانچی دنیایه آلدانه یاهو	بودرنک داغیلر بو آن اکلنمز
ایکی قپولی بر ویرانه در بو	یونده قونان کوچر، مهپان اکلنمز
باقه بونک قاراسنه آقینه	کوکل ویرمه بوستانینه باغینه
بکزر همان اوغلان اویونجاغینه	یونده عاقل اولان انسان اکلنمز
دوغروسته کیده کورک یوللرک	چکه کورک صر بن یوجه ییللرک
دنیا زندانیدر مؤمن قوللرک	زندانه اولان خود انسان اکلنمز
ای غافل نه صاندک بو روزکاری	دورری اکلادک تازه بهاری
یوکک یوکله ده کور اولجه باری	یوقسه یولجی کیدر کروان اکلنمز
وار عبادت ایله مولا یولته	یونده نه ایلسه ک آنده یولته
برکون سفر دوشر برزخ ایلته	اوطاغی قالقیجی سلطان اکلنمز
عمر تمام اولور دفتر دورولور	صراط کور یسیله «میزان» قورولور
«حق» ک درکاهنه قوللر دریلر	بویروغی طوتولور فرمان اکلنمز
زاهد نیچه اولدی یونجه پیغمبر	قانی عمر، عثمان، بوبکر و حیدر
قانی خلیل الله، صدیق اکبر	یونده کلن کیدر بر جان اکلنمز
صولر اولمش کی دیداره آقش	دون کون آقار چاغلار میدانه آقش
محبت بحرنده بر قطره آقش	موج اورر چالقانیر عمان اکلنمز

8 Sa'eddeddin Nüzhet Ergun, *Bektâşî Şi'irleri*, İst., Devlet Matba'ası, 1930, s. 357.—Besim Aṭalay, *Bektâşîlik ve Edebiyâtı*, İst., Matba'a-i Âmire, 1340 (1924–25), s. 76.

كرك ياز قيش كرك بهار ايله گوز كرك مهر، آييله كرك كه ييلدوز
دور ايدرلر «حق» لك اَمريله دويدوز فلكلر رقص ايدر بر آن اكلنمز⁹

عاشق عمر

سماعی

شراب ناب وحدتدن ایچوب حیران اولان کلسون
حقیقت جنت قلمسه بوکون رضوان اولان کلسون

بحمدالله حقیقتله فنا بولدی فنا بزی
بقا بزمنده صحبتله همین سکران اولان کلسون

ایریشدی قطره مز بحره کورونمز ساحل و بحری
وجردن قطره سن بحره قاتوب همان اولان کلسون

لذی علمیدر دائم اوقونان مکتب دله
آلوب درس خواجه دلدن سوزی قرآن اولان کلسون

«حق» لك ذات و صفاتيله كوروك بر ذره بی قائم
مرایای ظهور ایچره اوزی سیران اولان کلسون

قو اعراض و جوهرده کوروب ذات و صفاتی
کلوب ترکیبه هاشمله بوکون بر جان اولان کلسون

کچوب جمله مراتبدن نموداری اولوب کونک
دوردن نشر ايله حشری کوروب دوران اولان کلسون

أرنلر همتین مردم حقیقت ایستهین جانلر
کچوب هر جمله وارندن یاقوب قربان اولان کلسون¹⁰

اسکدارلی هاشم بابا

⁹ Sa'adeddîn Nüzhet Ergun, "Âşık 'Ömer, Hayâtı ve Şi'irleri, İst., Semih Lutfi Kitabevi, s. 19.

¹⁰ Dîvân-i Hâşim Efendi, 1252, s. 83.

دیوان

قیل تحمل ای کوکل کور که نه کیمیادر صبر
آچ کوزن اظهار جاندر، فیض مولادر صبر

اوقونور اثبات ایله آیات فرقان، درت کتاب
بیک بر اسمک ختمی معنلرده کبرادر صبر

کور وجودک قصرینی سلطانی هو در، هو دییهن
سوره¹¹ سبع المثانی، ید بیضادر صبر

بولدیلر بونده کالی اولیالر صبر ایله
عزم راهک لکن اوصافنده اولی در صبر

صبر ایله جمله مرادی ویردی رب العالمین
ورد و اذکارک سنک هر دمه اسادر صبر

غیری کچ ده برلکک اسرارینی فرق ایله کل
هم شریعتده، طریقتده نه رعنادر صبر

کنت کنزاً سری بو دنیاده در باق تا ابد
دیر که لطفی خاصه¹¹ قدرتله اهلادر صبر

عاشق دردی

قلندری

یارب بی سن ایله که دلداریکه مشتاق
تا اولمه بر غیری یه بومرغ دل احراق

یاندیرمه بی نار جهنمه الهی
عشقکه دوشور آتش عشقک ایله سن یاق

11 Çankırılı Ahmed Tal'at, 'Âşık Dirdli, Hayâtı ve Dîvânı, Bolu Vilâyet Matba'ası, 1928, s. 64.

عشقکدن اثر اولماسه یا خالق الاشیا
ویرمز ایله شمع گنجهر لعه اشراق

محتاج سنک لطفکه ، رحمتکه انسان
رحمت کوزدیر یاپراق ایکن سبزه و اوراق

ایتلم بیته هم نوری «قسمنا»یه توکل
کوند قولنک رزقی یا رازق الارزاق¹²

توقادلی نوری

سلیس

کوزی دنیا ی کورر عاشق دیدار اولانک
دلبری سن کی بر ماه دل آزار اولانک
غیره میل اولماز عشقک ایله یار اولانک
یوجهدر رتبهسی مهرکله هوادار اولانک
آیاغی یری باصار زلفکه بر دار اولانک
عشق و شوق ایله ویریر جان و سری دونه دونه

جذبه عشق ایله بر عالمه قیلدم که خرام
دوشدی سرمست کوکل بزمکه بی باده و جام
چشمه اولدی هویدا نیجه مردان کرام
کیمی ویس و کیمی بدر و کیمی شمس بنام
بولوی کیمی شبستان محبتده مدام
شمعنک یاغدهده پروانه لری دونه دونه

قیلدی حسرت بی سرکشته و مستانه روان
نار فرقت دله آچدی نیجه داغ مهان
باشدن باشه اولوب زار تنم دیده جان
کور، که زلفی ایچنده رخ جانانی عیان
شمس اولوب هم روش مهر و مه نور افشان
سیر ایدر چرخ ایله شام و سحری دونه دونه¹³

عنان شمس

12 Ahmed Tal'at, *Âşık Tokadlı Nûrî*, Çankırı Matba'ası, 1933, s. 144.

13 İbnü'l-Emîn Mahmud Kemâl İnal, *Şoñ 'Aşır Türk Şâ'irleri*, c. x., Maârif Basımevi, 1940, s. 1801 v.d.—Sa'deddîn Nüzhet Ergün, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, İst., 1943, s. 704.

II.

DĪVÂN EDEBİYÂTI'NDA DĪNÎ NESİR

ve

Ş i i r l e r

« سورة ملك تفسیری » ندن

« وَآسِرُوا قَوْلَكُمْ أَوْ اجْهَرُوا بِهِ » تنکری تعالی ایتدی کافرله کرک اشکاره سویلک کرک کزلو یعنی پیغمبری مساوی ایلرلردی اندن بری برنه ایدرلردی سزکوز کزک ارقون سویلک محمد تنکری اشدوب محمده دمسون. ثعلی تفسیرنده ایدر اغورلین محمد حقنه نسته دسلر جبرئیل بیغامبره خبر ورددی اندن اترو ایتدیلر. کتاب لطایفده ایدر کرک اغورلین سویلک کرک اشکاره بن بلورم سزکوزی فعلکوزی کوکلوکوزدکنی. تنکری تعالی وحی قلدی داود بیغامبره علیه السلام که یا داود ایت قل لما نجوی یزوقلن خلقدن کزلرلر بکا اشکاره ایلرلر اعتقادلری اولسا که بن کورمزم خود کافر اولورلر اکر کردکم بلورلسا بن ادمیلردن خوری کرورلر انلردن کزلرسز بندن خود کزلمکه یرمز پس اندن قورقزسز. اندن کرو بلردی که کوکله کی اندیشلری بلور ایتدی « اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ » یعنی تنکری اول تنکریدر که کوکله نه وارن بلور. اندن بلردی که کوکله کی اندیشی دخی اول یارتدی « اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ». تفسیر ثعلبیده ایدر ابن مسیب حکایت ایلدی ایدر برکشی قتمزده اتورودی آغلردن پیراق دکلوردی اوکندن کچمش که عجب تنکری اشیو پیراقلر دکلدکن کروری؛ ندا کلدی سر نه که « اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ » بلزم اول که ان یرتدی لطیف و خبیردر تفسیر ابواللیث ایدر لطیف در کرور قزکو کجده قرا قرنجا قرا مرمرده یردوکن ایاغی ان اشد کولدن کچن بلور مرادن ورور¹⁴.

مصالح الدین مصطفی بن محمد

سورة العصر تفسیری

حق سبحانه و تعالی بو سورة مبارکده جنس انسانک جمیع سغینه و عمرق مطالبته صرفنده نفسی مهلك و عمرق مضیع اولغله رأس المال منزله سنده اولان نفسنده و عمرنده خسران ایچنده اولوب الامؤمن حامل خسران اولیوب تجارتندن ربح ایتدیکینک اوزرینه صلوة عصره قسم ایدوب بیورر که (والمصر) صلوة عصر حقیچون یعنی اکندی نمازی حقیچون صلوة خسه بیننده بوئی تخصیص بالقسم ایتدیکی بو صلوة عربک تجارت و اشتغاللری وقتنده واقع اولوب ادا سنده مشقت کثیره واقع اولدیغنه بناء افضل الاعمال اشیها فحواشی اوزره افضل اعمالدن اولدیغی ایچوندر

14 Muşlihü'd-Din Muşafa b. Muhammed, Mülk Sûresi Tefsiri, Ankara, Kurtuluş-Eski Eserler Kütübhanesi, Yz., nu. 329, 32 a v. d.

(ان الانسان لقي خسر) تحقیق جنس انسان تجارتلرنده و سعلرنده و عجلرینی مطلوبلرینه صرفلرنده خسران و نقصان ایچنده درلر (الاالذین آمنوا و عملوا الصالحات) الا شول کیمسه لر خسران و نقصان ایچنده دکللر که ایمانه کلدی لر و عمل صالح ایله عمل اشلدی لر زیرا بونلر دنیا ایله اخرق صاتون الدیلر و حیات ابدیه و سعادت سرمدیه قاز و واصل اولدی لر بوندنصکره انسانک کندی نفسنک و غیرینک مکله متعلق اولان شیء ذکر دنصکره غایت شرق اولدیفته بناء غیرینک تکیلنه متعلق اولان شیء تخصیص بعدالتعمیم طریقیله بیان ایدوب بیورر که (و تواصوا بالحق) دخی شول کیمسه لر خسران و نقصان ایچنده دکللر در که حقله تواصی ایتدی لر یعنی اعتقاددن یا عملدن انکار صحیح اولیان امر ثابت ایله بعضیسی بعضیسنه وصیت ایتدی لر (و تواصوا بالصبر) دخی شول کیمسه لر خسران و نقصان ایچنده دکللر در که خلقت بشریه حکیمه نفسنک مشتاق اولدیقی معاصیدن صبر ایله یاخود اداسی نفس اوزرینه مشقتی اولان طاعات اوزرینه صبرله بعضیسی بعضیسنه وصیت ایتدی لر بوایت کریمه ده وعید شدید وارد شول جهنمدن که انسان مجرد کندی نفسی تکمل ایتمکله نجات بولماز بلکه نصیحتله و امر بالمعروف و نهی عن المنکر ایتمکله الله اعلم بمراده و اسرار کتابه غیرک شانینه اهتمامدن دخی لازم اولدیفته دلالت ایدر¹⁵.

کوزی بویوک زاده ابراهیم افندی

« تضرعات سنان پاشا » دن

خطابیات

علیم سک علمکه غایت یوق. قدر سک قدرتکه نهایت یوق. قدیم سک عقول متقدمین و متأخرین دائره قلمکه قدم باصه ماز. حکیم سک حکمای اولین و آخرین حکمتک معرفتندن دم آورده ماز. بر معشوق سک که عشقک هواسنده فلک لر چرخه گیروب اوینار، بر محبوب سک که شوقک دردندن بتون گون آسیای چرخ ایکلر. بر حاکم سک که قضاک محکمه سنده عقل کل کاتب امین، بر حافظ سک که حفظک خزانه سنده بر نقطه کتاب مبین. قادر سک که قدرتکی تحریرده قلم اعلی عاقر، عالم سک که معلوماتک احاطه سنده لوح معلی قاصر. رحیم سک دارین، نسیم سک رحمتندن بر نفخه کریم سک، عالمین کرمک دکزندن بر قطره

مناجات

جهان پادشاه خدای سک
سن اولدک خداوند بالا و پست
ازل تا ابد پادشای سک
وجودکله اولدی ند وار ایسه هست

15 Gözübüyük-zâde 'Abdullâh Efendi, *Terceme-i Sûre-i Duha*, İst., 1287.

رواندر نسیمکله آب حیات	ویرر وحدتکدن خبر کائنات
مغیث الوری خالق لم یزل	نه سکا عدیل و نه سکا علل
که یانکده جله شهشه گدا	خدا یا سکادر یوشاهلق سزا
دمکله یانار شعله نور و نار	قیوکده بیتر حاجت مور و مار
گلی لطفک ایلر تبسم نما	عنادل رخکله ترنم سرا
دگلسک مکانده مگانه طلق	دگلسک جهانده جهانده طلق

. . . هر کیم که جهان کاسه سندن شربت حیات ایچدی، عاقبت خایرمات گورسه گورك
و هر کیم که بوستان زماندن گل راحت قوقلادی، البته خار زخنی چکسه گورك؛ هر که نازک دالر
شمشیر مرک الندن پرخوندر، هر طاق دولت کلنک عقوبتندن سرنگوندر¹⁶

سنان پاشا

توحید

کلمه لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لقصیده توحید در خاصیت لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

اثر لا اله الا الله	ندر ایکی جهانده عزت و جاه
نظر لا اله الا الله	که دوشسه اولور سعید ابد
قر لا اله الا الله	اتدی دنیی دنیی نورانی
خبر لا اله الا الله	طلودر عرش و فرش و کون و مکان
مظهر لا اله الا الله	عالم و آدمک ظهوری ندر
جوهر لا اله الا الله	کیسیدر که قلی خالص ایدر
مخضر لا اله الا الله	ایچجق طی اولر سبیل وجود
منبر لا اله الا الله	«لن الملك» خطبسیته اورلر

16 *Tazarrûât-i Sinân Paşa*, İst., Matba'a-i Ebüzziyâ, 1309 (1893-94), s. 13, 19 v.d., 38.

رہبر لا الہ الا اللہ سحر لا الہ الا اللہ	کستّر روحہ قرب «او ادنی» شام، شرک و ظلام کفر سورر
کھر لا الہ الا اللہ سپر لا الہ الا اللہ	قیمتندہ کورر دو عالمی خالک خوش پناه اولدی تیر حادثدن
لنکر لا الہ الا اللہ چاکر لا الہ الا اللہ	بجر حیرتددر سفینہٴ روح دو جهان پندہ جانندن اولته در
چنبر لا الہ الا اللہ شکر لا الہ الا اللہ	کردن چرخ و پشت عرش بکرد عالم اغزینہ وزد لذت جان
کر لا الہ الا اللہ شپر لا الہ الا اللہ	هرکه بغلندی اولدی تاج جهان برودی عرش و فرش بیضه مثال
سفر لا الہ الا اللہ خنجر لا الہ الا اللہ	ایله شیخی که خوش تجارتدر نفس ایله گر غزا قلرسک چک
ظفر لا الہ الا اللہ لشکر لا الہ الا اللہ ¹⁷	که کوکل فتحنه وره نصرت جند حقدر که صیر هوا چریسن

شیخی

مناجات

یارب کمال بارکه کبریا حق
یعنی فروغ نور رخ مصطفیٰ حق
قیل غرقہ بحر عشقه وجودم سفینہ سن
فرمان حضره موسی ایدن اقتدا حق
صبح وصاله ایله بدل شام هجرمی
صبحن دمنده کی نفس دلکش حق

17 Şeyhî, *Tevhîd, Hüsrev-ü Şirîn*, husûsî kütübhanemizdeki yazma nüsha, s. 18 v.d.

درد و بلا می راه محبتده قلمه کم
راه محبتکده کی درد و بلا حق

اهل ضلالتیم بکا کوستر هدایتک
اهدای راه راست قلن مقتدا حق

اندوه درده کوکلمی صاحب تحمل ایت
درده تحمل ایلین اهل رضا حق

اخلاصم ایت دعایه فضولی کبی درست
درکاهده اجابتیه لایق دعا حق¹⁸

فضولی

آیت و حدیث ترجمه لری

I.

اهل ایمانه توکلدر اهم
کر اولورسه ک طالب خیر و جہی
اکه استرلره قرآندن دلیل
قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَنَّا بِهِ¹⁹

اوقچی زاده محمد شاهی

II.

سعی ایدوب قطع مراتب قیلیمه
ایله صدق پال ایاه حقه دعا
غیریدن سکا ایریشمز منفعت
لَيْسَ لَنَا نِسَانٌ إِلَّا مَا سَعَى²⁰

ارقچی زاده محمد شاهی

18 Fuzûlî, *Münâcât, Leylâ ile Mecnûn*, Tebrîz basımı, 1274 (1858).

19 *Hadîş Tercemeleri-I.*, Oğcu-zâde Mehmed Şâhî, *En-Naẓmü'l-Mübîn fî'l-Âyâtî'l-Erba'in ve Ahşeni'l-Hadîş fî'l-Ahâdîsi'l-Erba'in*, İst., Dârü't-Tabâ'âtü'l-Âmire, Tab'-i evvel, 1311 (1895-96), s. 40.

20 *Hadîş Tercemeleri-II.*, ayn. müellif, ayn. esr., s. 40.

III.

الحديث الحادى

طالب علم اولان سعادتمند لائق اولور نوازش رحه
بو حديثى بيوردى پيغمبر طالبُ العلمِ طالبُ الرحمة

تمام الحديث

طالبُ العلمِ طالبُ الرحمةِ طالبُ العلمِ رُكنُ الإسلامِ وَيُعْطَى
أَجْرُهُ مَعَ النَّبِيِّينَ

ذيلى (مسند فردوس) ده حضرت انس دن رضى الله تعالى عنه بو عبارت ايله روايت ايتديكى
(جامع الصغير) ده اشارت اولمشدر²¹.

او قجى زاده محمد شاهى

« سير ويسى مكى و مدنى » دن

بو مقاله " صفا بخش صلوة خمس ايچون اذانه ابتدا بياننده در

وقايغ غلغله انداز سال هجرتك برى دخى نويت زن پنجكانه* دولت اسلامدر كه اذاندن
عبارتدر وضع اولنوب منصب بلند پايه* مؤذنى جناب رفيع القدر بلال حبشى به رضى الله تعالى
عنه نامزد توقيغ اجلال قيلندى رسم بديع الطرز اذان كه فى الحقيقه ريجته* قالب حكمت الهيه بر
سنت سنه در صورت ابداعى بو وجه اوزره نمايان اولمشدر كه چون شجره* زكى المنبت توحيد
خطيره* نضيره دارالهجرة ساحه سه زيشته* استحكام صالوب شقه* شفق كون رايت اسلامه سايه
نشين اولان حجات حومه* ناموس دين كه سربازان نيك انديشه* مجاهديندر منتظم الامر اولديلر يعنى
شيرازه* لطف تأليف ايله خواجه* كائنات عليه افضل الصلوة اوراق قلوب سرکشان مهاجرين
و انصارى يكلخت بر مجموعه* ملتئم الاطراف قيلديلر شمشير فاروقى التأثير مجاهدين ايله كنج شايدكان
امان ساحه* ظهوره چيقوب غارتزده* دغدغه* غريبت اولان اهل اسلام حوزه نشين منصه* اطمينان
اولدى هر كس فى باك اداء مفروضه* اوقات و انتظام سمط جماعات ايچون ملازمت مسجد امام
الانبياء ايتمهكه باشلاديلر لكن تعريف اوقات صلوات ضمنتده جهت جامعه* اصحاب اولاجقى
بر علامت واضحه البرهان ابداعنه محتاج اولديلر تحرير كبير امام ابن كثير سير بديع التحريرنده بويله

21 *Ḥadīs Tercemeleri-III.*, ayn. müellif, *Aḥsenü'l-Ḥadīs*, İst., 1314 (1898-99), s. 64.

كوهرکش رشته* تحریر اولمشدرکه آیین بندان شهرستان اسلام اولان دقیقه شناسان صحابه* کرام بو باده قرعه انداز تخته* مشاوره اولوب کیمی ضرب ناقوسی تر جیح ایدوب و کیمیمی وضع مزمار اولغسی تحسین ایتدیلر اگرچه ناقوس و مزارک اول ایکی طائفه* بدبود یعنی نصاری و یهوده جهت نسبتاری خاطر انور سید عالم صلی الله تعالی علیه و سلمده غبار انکیز کراحت اولمش ایدی اما بحسب الضروره وضع ناقوس منحوسه اشارت همایون صادر اولوب مهاتی پرداختنه اهتمام صدندنه ایدیلر برکون علی الصبح نای تیز اهنک خروس بامداد بومهد فیروزه رنگ کائنات غنوده لرین خواب غفلدن بیدار ایتمش ایدی اصحاب کزیتدن عبدالله بن زید بن ثعلبه بن عبد ربه درگاه رأفت پناه سلطان الانبیایه فرسوده جبین خالک نیاز اولدی تفرج گاه عالم رؤیاده کوردیکی واقعه* بدیعیهی نمایان مجلای عرض ایدوب یارسول الله بویکیجه شهبستان معتبر تنق خوابده بر مرد خجسته سیجای سبز پوش آئنده بر ناقوس کوردم خریدارانه طالب اولدم سبب طلب سؤل ایتدی اذات اذان جماعت صلوات ایتلمک اینستوز دیدیکده یا عبدالله ضرب ناقوس شعار نصاری منحوسدر سکا بوندن بهتر و بالاتر بر وضع فلاح بخشه رهنا اولان دیوکلسته* سر بلند خیال مثالدن شهباز عالی پرواز آوازی هوا کبر اوج نیاز ایلدی (الله اکبر الله اکبر اشهد ان لا اله الا الله* مرتین* اشهد ان محمدا رسول الله* مرتین* الی اخره) دیوب بر خطه* خفیفه دنصوکره طبق ماسبق اعاده* مقاله پیرایه بخش قامت اقامت اولوب ختامنده مکررا قد قامت الصلوة دیدی دیوب صورت واقعهی جلوه کر شعورگاه رسالت پناهی ایتدکده خواجه* عالم و سرور عالی علم صلی الله علیه و سلم حقه* لعل پیرایه* کوهر طرازی لؤلؤ پرداز سامعه اصحاب ایدوب (انها لرؤیا حق ان شاء الله تعالی) بیوردیلر آئندن عبد الله فرمان ایتدیلرکه نقش خریطه* حافظه سی اولان صورت دلکش تعبیر اذاتی بنا کوش بلاله رضی الله تعالی عنهما القا ایلیه بلال که یاننده مرغان فواسیج ارم لال ایدی عبدالله طوطی* سخن آرا کبی تقلید ایلر بر اذان و پردی شویله که مرده* صد ساله یه جان و پردی ناطقه* بلالدن هیئت مرسومه* اذان سامعه* عمر بن الخطاب رضی الله عنه یتشدکده عمر یرندن صیچرایوب جر ردای نور پیا ایدرک عزیمت مجلس رسالت پناهی ایلوب یارسول الله اول جلال احذیت حقیچونکه سنی بزه پیغمبر صادق الوعد الامین کوندرمشدر بو واقعه* بدیعه رسمی سر اپرده* خیالده بن دخی تماشای ایلمش ایدم لکن «سبغی عبدالله» دیدی رضی الله عنها²².

ویسی

«قصص انبیا» دن

حج وداع

هجرة تك اشبو اوننجی سنه سی خاتم الانبیا علیه اکمل التحایا حضرتارینک حج شریف نیتله مکه* مکرمه یه کیده جکی ناسه اعلان اولندی.

22 Siyer-i Veysi-i Mekî ve Medenî, İst., Vezirhanı Matba'ası, 1286 (1870-71), s. 163 v.d.

فاس دخی فخر عالم ایله برلکده حج ایتمک اوزره اطراف و اکنافدن فوج فوج مدینه*
مشورهیه کلیب طویلانغه باشلادیلر .

ذی الحجهیه بش کون قاله رسول اکرم اوکله نمازینی قیلدندن صکره اهل بیی و اصحاب
کرامی ایله مدینهدن چیقوب (ذُو الْحَلِیْفَةِ) یه واردی کیجه اوراده قالدی. فردای احرامه
کیردی و اوکله نمازینی قیلدی. بعده اورادن قالقوب قوق بیک حجاج ایله مکه* مکرمهیه عزیمت
بیوردی. ذی الحجهنک دوردنچی بازارکونی علی الصیاح اوکله بر عظیم قافله* حج ایله مکهیه واردی
و (بنی شَیْبَه) قیوسندن حرم شریفه کیردی.

بيت شریفی کوردکده، «یارب! سن بو بیتک شرف و شان و مهابتی زیاده قیل!» دیدی.
همان بیتاللهی طواف ایتدکدن صکره صفا اوزره چیقدی. جناب خدایه حمد و ثنا و نیاز و دعا
ایتدکدن صکره مرویهه ایندی و سعی ایندی.

او ائنده حضرت علی کَرَمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ، یندن عودت ایدرک بر قافله ایله مکه* مشرفهیه
کلدی و رسول اکرم ایله کوروشدی.

دیگر طرفلردن دخی قافله قافله بک چوق حجاج مسلمین کلدی و موسم حج شریفه ایریشدی.
حج موسمی شهر (آذار) یعنی مارت ایچنده کون ایله کیجهنک متساوی اولدینی زمان
ایدی و جمعه کونی عرفه اولوب خَاتَمُ الْمُرْسَلِینَ یوز بو قدر بیک حجاج مسلمین ایله
حج اکبر ایلدی.

او کون رسول اکرم غایت مؤثر بر خطبه اوقودی و بو خطبه سنده زمان جاحلیتدن قاله قان
دعوالرینی یساغ ایندی و ایشلهمش فائض دعوالرینی قالدیردی.

بعده، «ای ناس! سزک قاریلریکز اوزرنده حقاریکز واردر اما، آنلرک دخی سزک
اوزریکزده حقاری واردر. آنلر سزک حقوقکزه رعایت ایتملیدر؛ سزده آنلره حسن معامله
ایتملیسکز. مؤمنلر، هپ بر برینک قونداشیدر، بر کیسهیه قونداشنک مالی حلال اولماز، مکرکه
حسن رضاسیله و یرمش اوله. بن، سزه لازم اولان احکام شرعییه تبلیغ ایتدم و سزه ایکی
شیء* براقدم که آنلره تمسک ایتدکجه هیچ بر وقت ضاللتده قالماسیکز؛ آنلرک بری اللهک کتابی
و دیکری پیغمبرینک سنتیدر» دیودها نیجه احکام دینییه بیان ایتدکدن صکره، «ای ناس!
تبلیغ ایتدم می؟» دیو صوردی و اصحاب کرام، «اوت!» دیمکله اوچ کره، «شاهد اول یارب!»
دیو بیوردی.

غلبه لک بک زیاده اولوب هرکس رسول اکرمک سننی ایشیده مدیکندن (رَبِیْعَةُ ابْنُ
اُمَیَّةَ ابْنِ خَلَفٍ) رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ، فخر عالم حضرتلرینک خطبه سننی حضاره
تبلیغ ایدردی.

ایکندی وقتی کلمش و حال بوکه اوکله نمازی قیلنماش ایدی. بلال رَضِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی عَنْهُ
حضرتلری، اذان اوقودی و اقامت کتوردی. ابتدا اوکله نمازی قیلندی، بعده حضرت بلال یینه
اقامت کتوردی. ایکندی نمازی قیلندی.

اقتشام اوستی حضرت پیغمبر دنوز موقفده ایکن، «الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاتَّمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا» آیت کریمه سی نازل اولدی.

معنای لطیفی: «بوگون سزک دینکزی اکمال ایتدم و سزک اوزریکزه نعمتی اتمام ایلدم و سزک ایچون دین اولق اوزره اسلامی بکندم و اختیار ایتدم!» دیمکدر.

حال بوکه حضرت پیغمبرک تبلیغه مأمور اولدیغی احکام دینییه تمام اولنجه آنک دخی بو عالم فانیده ایشی بیتمش اولور.

هر نه وقت که بر ایش تمام اولدی دینلور ایسه، بر نقصانه منتظر اولق لازم گلور. بناءً علیه بو آیت کریمه، خاتم الانبیا حضرتلرینک آرتق بو عالم فانیدن رحلت و رب العالمینه مواضلت ایذه چکنه اشارت ایدی.

ابتدا ابوبکر رضی الله تعالی عنه حضرتلری بو آیت کریمه ایشتیدیکی کی او اشارق اکلادی و رسول اکرمک وفات ایذه جکی خبر ویریلور دیو آغلادی²³.

احمد جودت پاشا

مولد مصطفی علیه السلام

الله ادن ذکر ایدهلم اولو	واجب اولدر جمله ائده هر قولو
الله ادن هرکم اول اول اکا	هر اشی اسان ایده الله اکا
الله ادی اولسه هر اشک اوکی	هرگز ابر اولمیا آنک صوکی

قَالَ النَّبِيُّ كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَبْتَرُّ

هر نفسه الله ادن دی مدام	الله ادیله اولر هر اش تمام
عشقله کل امدی الله ایدهلم	دردله کوز یاشله اه ایدهلم
اوله که رحمت قله اول پادشاه	اول کریم و اول رحیم و اول اله
عالم و علام و غفار الذنوب	صانع و توابع و ستار العیوب
دایم و دیان و محیی و شکور	واهب الاحسان غنی فتاح نور
صادق القول و عظیم ذوالجلال	قاسم الرزق و مقیم و لایزال

23 Ahmed Cevdet Paşa, *Kıssa-i Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulafâ*, Cüz'î Salîs ve Râbî', İst., Kanâ'at Kütübhanesi, 1331 (1915-16), s. 338 v.d.

فاطر و خلاق و رزاق و خبیر	قادر و قهار و قیوم و قدیر
کرچه یکلش سویلینلر چوقدر	برد اول برلکنه شک یوقدر
یاردملشدن غنی جباردی	جمله عالم یوغکن اول واردی
دنیا ده هر اولئی اول اولدر	واری یوق یوغی وار ایذن اولدر
عرش و فرش و ای کنش هم نه فلك	واریکن اول یوغدی انسن و ملک
برلکیله جمله اقرار ایلدی	صنعه یونلاری اول وار ایلدی
برلکیت یونلری قلدی دلیل	قدرتن اظهار ایدوب هم اول جلیل
برد اول ایذن ارتوق تکرری یوق	باری نه حاجت قلاوز سوزی چوق
نیجه حشر اوله بو اولمایا تمام	حشره دک کر دینلورسه بوکلام
عشقله دردیله ایدک اصلا ت	کر دلرسز بولسز اوددن نجات

فصل

حقه اردی انده جان مصطفی	بیلکز ای عاشقان مصطفی
جمله خلق فریاده اغاز ایلدی	اول هما قوشی چو پرواز ایلدی
باشلرینه خاک حسرت صاحدلر	صبر یاقاسینی یرتب اجدلر
اول غریویه جهانیه دوشدی جوش	طولدی عالم هب غریویه خروش
مصطفایچون قوسی طندی یاس	هر ملک هر وحش و طیر و جن و ناس
بو اودیه جانلرن کویدردلر	آه و فریادی کوکا اغدر دلر
طولدی یرلر کورلر اه و وای و وای	نعره و فریاد و زاری های و های
بیلی یوکلدی و فی الحال اکلدی	چونکه بو زارینری چرخ دکلدی
خلق عالم ایچنه دوشدی بوغم	آی و کون طندی و دوندی رنکی هم
قائیا اول مصطفی و محبتا	آه ایدوب ایدردی بو بکر رضا
لیدوز سنسز بڑ ای خیرالبشر	زاریه چاغرب دردی عمر
دیددی قافی شاه جمله آنیا	دردله عثمان عمان حیا
کتدی عالمدن جمالکسر صفا	هم علی ایدردیکم یا مصطفی
نیدهوز بڑ ای دده کتدک چو سن	حسرتیه در حسینیه حسن
قرة العین بڑه کم دیبسر	کتدوکز سز بڑی کم اخشایسر
فرقتک اودی بڑی یقده عظیم	ای دده سنسز بڑ اوش قللق یتیم
درلریدی الامان و الامان	فاطمیه عایشه قیلب فغان
اشبو شعری اول دزب اغلاردی ²⁴	عمیسی کم مصطفانک واردی

سلیمان چلبی

24 Süleymân Çelebî, *Mevlid*, yazma nüsha, Fâtih Kütübhanesi, nu. 5430/1, Tıbbî Basım, varak: 1b, 2b (Ahmed Ateş, *Süleymân Çelebî, Vesiletü'n-Necât-Mevlid*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954).

قصیده در نعت حضرت نبوی

صاچمه ای گوز اشکدن کوکلمده کی اودلره صو
کیم بو دکلو دوئشان اودلره قیلمز چاره صو

آبکوندر گنبد دوار رنکی بیلزم
یا محیط اولش گوزمذن گنبد دواره صو

ذوق تیغکدن عجب یوخ اولسه کوکلم چاک چاک
کیم مرور ایله براغور رختلر دیواره صو

وهم ایلن سویلر دل مجروح پیکانک سوزن
احتیاط ایله ایچر هر کیمده اولسه یاره صو

صویه ویرسون باغبان کلزاری زحمت چکسون
بر گل آچیلار یوزک تک ویرسه بیک کلزاره صو

اوخشاده بیلمز غباریکی محرر خطکه
خامه تک باققدن اینسه گوزلرینه قاره صو

عارضک یادیلر نمناک اولسه مرکانم نوله
ضایع اولار کل تمناسیله ویرمک خاره صو

غم کوفی ایتمه دل بیاردن تیغک دریغ
خیردر ویرمک قراکو گیجه ده بیاره صو

ایسته پیکان گوکل هجرنده شوقم ساکن ایت
صوسزم برگز بو صحراده منمچون آره صو

من لبلک مشتاقیم زهاد کوثر طالپی
نته کیم مسته می ایچمک خوش کلور هشیاره صو

روضه کوینه هر دم دورمایوب آیلر گذر
عاشق اولش غالبا اول سرو خوش رفتاره صو

صوبولن اول کویدن طوپراق اولوب دوتسه م کرک
چون رقیبمدار دخی اول کویه قویمن واره صو

دست بوسی آرزوسیه اولورسه م دوستلر
کوزه ایلهک طوپرغم صونک آنکله یاره صو

سرو سرکشک قیلور قری نیازندن مکر
دامن دوتنه آياغینه دوشه یالواره صو

ایچمک ایستر بلهک قانن مکر بر رنگ ایله
گل بوداغنک مزاجته کیره قورتاره صو

طینت پاکنی روشن قیلمش اهل عالمه
اقتدا قیلمش طریق احمد مختاره صو

سید نوع بشر دریای در اصطفا
کیم سپویدر معجزاتی آتش اشاره صو

قیلمغیچون تازه کلزار نبوت رونقن
معجزندن ایلمش اظهار سنک خاره صو

معجزی بر بحری پایان ایمش عالمده کیم
یتمش آندن بیک بیک آتش خانه کفاره صو

حیرت ایلن بارمغن دیشلر کیم ایتسه استماع
بارمغندن ویردیکی شدت کوفی انصاره صو

دوستی کر زهر مار ایچسه اولور آب حیات
خصمی صو ایچسه دوتر البته زهر ماره صو

ایلمش هر قطره دن میک بحر رحمت موج خیز
آل صونوب اورغچ وضو ایچون گل رخساره صو

خاک پاینه یم دیر عمرلردر متصل
باشی داشتن داشه اورب کزر آواره صو

ذره ذره خاك دركاهينه استر صاله نور

دو نيمز اول دركاهدن گر اولسه پاره پاره صو

ذكر نعتن ورديني درمان ييلور اهل خطا

ايله كيم دفع خار ايچون ايچرمي خواره صو

يا حبيب الله يا خير البشر مشتاقكم

ايله كيم لب تشنه لر يانوب ديلر همواره صو

سنسك اهل بحر كرامت كيم شب معراجده

شبنم فيضك يتورمش ثابت و سياره صو

چشمه خورشيددن هر دم زلال فيض ايتر

حاجت اولسه مرقدن تجديده ايلدن معاره صو

بيم دوزخ نار غم صالمش دل سوزانمه

وار اميدم ابر احسانك سپه اول ناره صو

يمن نعتكدن گهر اولمش فضولي سوزلري

ابر نيساندن دونن تك لؤلؤ شهواره صو

خواب غفلتدن اولان بيدار اولانده روز حشر

اشك حسرتدن توكنده ديده²⁵ بيداره صو

اومديغم اولدر كه روز حشر محروم اوليم

چشمه²⁵ وصلك ويره بن تشنه²⁵ ديداره صو

فضولي

25 *Külliyât-i Fuzûlî*, İst., Yeni Şark Kütübhanesi, 1343 (1927), s. 15 v.d.—*Fuzûlî-Türkçe Divân*, Metni Baskıya Hazırlayanlar: Prof. Ken'ân Akyüz, Süheyl Beken, Dr. Sedid Yüksel, Dr. Müjgân Cumbur, Ankara-Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958, s. 23 v.d.

غزل

خیالیه تسلیدر کوکل میل وصال ایتمز
کوکلدن طشره بر یار اولدیغن عاشق خیال ایتمز

حقیق عشق چون مستوجب نقصان دکل مطلق
اوزن اهل حقیقت واله حسن و جمال ایتمز

کمال عشقه طالب محترذر حسن و صورتدن
که قید حسن و صورت عاشق صاحب کمال ایتمز

دلیل جهلدر عشق اهلنه صورت پرست اولمق
که عاقل افتراق ممکن ایله اتصال ایتمز

کوکلده دوست تمکین بولسه اولماز کوزده جولانی
محبت ثابت اولسه اوز یرندن انتقال ایتمز

سواد ماسوادن لوح دل خالی کرک دائم
موحده صفحه ادراکه نقش خط و خال ایتمز

ارادت ضایع ایتمز اهل معنی صورت هرگز
حقیقت جوهرن وجد مجازه پایمال ایتمز

مقید اولماز اهل صورتک رنگنه حال اهل
فضولی کیم مقیددر مکر ادراک حال ایتمز²⁶

فضولی

« تاج التواریخ » دن

ذکر اوصاف شهر استانبول

ناظم داستان شاه و کدا
شعرانک سر آمدی یحیا

صاحب لطف طبع حسن ارا
کشور شعری ایلین احیا

26 *Külliyyât-i Fuzûlî*, İst., Yeni Şark Kütübhanesi, 1343 (1927), s. 334.

اول شهر زیبا و مدینه* دیرینه* دلارا وصفنده بو ابیات خوشها ایله مدح سرا اولمشدر :

آدی قسطنطنیه در انک	تختکاهی در آل عثمانک
ایکی بحر ایلمش او شهری پناه	بری بحر سفید و بری سیاه
کیردی بحر ایچنه او شهر اما	دیرینه چیقمیدی انک دریا
یار کبی او شهرمه پیکر	قوشانور سوردن کشلو کر
بو عجبدر که آسمان گردار	بر کنارنده یدی قلعه سی وار
اکا دیزدار ایسه گنش یریدر	انجم اول قلعه ده حصار اریدر
چکیلوب آسمانه نیته که مد	یوجلیدر بروچی فوق الحد
سقف افلاکی کبی دنیانک	ایچی قات قات بنادر انک
قورشون اورتولو قیلر یریر	یلکن آجش کیلره بکزر
حق بو کیم یوزی صوبیدر دهرک	یوق نظیری جهانده اول شهرک
همه هرچه باید بدور فراخ	پر از باغ و ایوان و میدان و کاخ

اول مدینه* دیرینه ده یوزدن زیاده کنیسه و دیر مساعی* بحیله* اریاب خیر ایله مساجد جدیده و معابد سدیله اولوب نیچه سی دخی مدرسه و خانقاه و اصحاب سلوکه جایگاه اولمشدر اول دارالامانی تختگاه سلاطین عثمانی اوللیدن برو نیروی اقتداراری ایله و دست یازی معاز همت بلند مقدارلری ایله معمور اولوب محکم و رفیع و استوار و وسیع نیچه نیچه مصنع و زیبا مساجد و عمارات سلطانیه ایله مزین اولمشدر که هیچ برینک پیشگاه طاق میانسته دست اقتدار سلاطین آفاق ایرتمش دکلدن ته کیم محل کلدکده ایراد اولنور و بانیلری اولان سلاطین جنت معاد قصه لری خلانده آثار خیرلری تعداد اولنور وزرا و امرا و علما و سائر اصحاب خیرات اول خطه* دلاویزده تأسیس ایتدکلری نفیس مسجدر و یکیدن بنیاد ایتدکلری مدارس و عماری اریاب بصائر حین مشاهده لرنده حائر اولوب خیله* بیاندن گذراندن اوقات خسته ده اول صوامع اسلامییه مأذنه لرندن پیدا اولان کلیانک محمدی بر وجهله بلند و دلپسته اولور که طاس سرنگون قبه* نیلگون صدای غنجداسی ایله غلو اولوب شرف بخش گوش سروش اولور و هر منار گویا که بر چنار سایه دارد اوستنده بلبلان گلستان تقدیس و تفریه شام و سحر تفرید ایدر اینای زمان اول مدینه* حصینه حصاننده حیران اولغین ام الدنیا ایله تلقیبه سزاواردر و غرایب آثاره اشغال ایله اعجوبه* ادوارددر محیر عقول اولان مشمولات مقبوله سنک بری طاق بلند رواقی احداق حذاق مشاهده* فتور و فطوردن تمجیز ایدن آیاصوفیه قبه سیدر که مزید تناسب و استحکامی استعلامی ایچون تحدیق بصر و تعلیق نظر ایدن دقیقه شناسار کتابه سنده (فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ) آیتی دیده* درایت ایله مشاهده ایدرلر و اول عبرت دیرمیشا و غیرت قبه* خضرانک کمال اتساع و ارتفاع کورن صاحب نظران دانا (إِنَّ الَّذِينَ سَمِعَتْ السَّمَاءَ بِنَى لَنَّا بَيْنًا دَعَائِمُهُ أَعَزُّ وَ أَطْوَلُ) مفهومده ما صدق ایدوکی تصدیق و نوع مفرد ایدوکی تحقیق ایدرلر.

(مؤلفه)

ایچنده محو اولور اون بش بیک آدم	بر اولو قبه در مرفوع و اعظم
مثالی آنلرک شمدی یولمز	آنک مرمرلری هیچ وصف اولمز
صماق و صاری واق و ابلق	منار آسا ستونلر سبز و آزرق
عجب طور اوزره اورمش اکا بنیاد	کیسین طونچدن دوکشدر استاد
مزمین آنلر ایله چار دیوار	دخی مواج زرین مرمری وار
اولور سیر ایلین حیران و مدهوش	ملون مرمر ایله سطحی مفروش
سکردوب چیقسه اولور اسب رهوار	مطبقدر ایکی یردن یول وار
بسیط خاکده یوقدر مثالی	عجب پیکردر اول بنیان عالی
که زیبار بناسی و فناسی	مگر شاهان عثمانی بناسی
که اولمشدر معل و مهد	خصوصا جمع سلطان محمد
که وصنی عاشق ایلر سامعینی	سلیمان خان غازی جامعی
نه وصف ایلر صریح و نه کنایه	نه تشبیه ایتدک اولور بر بنایه
انی کورن اولور غیریبی ناسی	بلند اولمش فلک کردار اساسی
اوله اسلافی ایله شاد و مسرور	چنان باغنده اول سلطان مبرور
یدی اقالیم اوله زیر نگینی	جهان دوردقجه دورسون جانشینی

سلطان صادق التیه فاتح قسطنطنیه اول دیر دیر ساله دن چرک شرک ازاله ایدوب عبادتگاه اهل انتباه و انجمن ذکرالله ایتدکدن صوکره اول حصن مصون دروشتک اکثر اراضی و محلاتنی و دکاکین و عقاراتنی که عنوة فتح اولمشیدی معید مزبور مصالحنه وقف شرعی ایتدیلر و اول عبادتگاهده اعلاى کلمة الله مراسمی مرعی ایتدیلر²⁷.

خواجہ سعدالدین

« تاریخ پچوی دن »

(حکایت) بعضی ثقه دن مسموعمز اولمشدر اول سفر ظفر اثرده ابوالسعود افندی مرحوم قاضی عسکر ایشلر و کتدینک ایکی خوش خوان و خوب الحان دانشمندلری وار ایش بالذات ایکسی دخی سعادتلو پادشاه عالمپناه غازی دیشانک معلوملری ایش خطبه²⁸ شریفه قانغیسی اوقومق امر اولنور دیواستیدان ایدرلر سعادتلو پادشاه غازی مرحوم ایکسینک دخی بری برندن فرقی یوقدر الا فتحه متعلق بر خطبه²⁹ شریفه انشا ایتسونلر بیوررلر فی الواقع برینک نظم ایتدیکی خطبه پسندیده دوشوب خطابی اول ایدر اول حینده ملازمت ایله بر اوچ التون احسان ایدرلر عودتده بلغرادده ابوالسعود افندی

²⁷ H'āce Sa'adeddīn Efendi, *Tâcū't-Terârih*, c.1., İst., Tab'hâne-i 'Âmire, 1279 (1863-64), s. 430, 433 v.d.

مرحوم بر قضا تلخیص ایدرلر یوق منلا تیزدر دیو بیوردرلر استانهیه واردقدنصکره بر زمان مرور ایدر
مرحوم ایسه تکرار عرض ایتمز برکون عرضه کیردکده یکی ملازمی اونوتلک بوندنصوکره ملازمی
پایانه ایریشدی بیوردرلر حَقِّ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى اُولَ غازی و عادل پادشاهی غریق لَه
بهر رحمت ایده طریق ملازمت و قضای دخی بویله بیلورلر و بویله جه کوزه درلر ایش چون خطیب
بلیغ النده بر عربان تیغ ایله منبره صعود ایدوب حمد خالق خدا و تصلیه سرور انبیا ایتدکنصکره
اسم همایون پادشاه ظفر مقرونی یاد ایلدی بجه عساکر مسلمین و کافه موحدین که حسابدن بیرون
وحد و عددن افزون ایدی هرکسه برکونه حالت و ذوق و بر مرتبه شوق عارض اولدی که کوز
یاشترین سیل روان کبی جاری و بوغزایه باعث اولان پادشاه اسلامه جناب باری تعالی یاری اولتی
ایچون بر مرتبه دعا و ثنا ایشار و نثار ایلدیلر که قابل تعریف و تحسین دکلدر²⁸.

« میزان الحق » دن

مبشره

وصیت ثانیه

واعظ افندیلره لایق وصیتدر. بو مقامده وعظ و نصیحت آدابندن بر قاجنی تعداد ضمیمه
بو وصیتی دزج ایدرز؛ تاکه استماع ایدنار بیلوب آدابه رعایت ایدلر و وعظ دیکلیه لر. ادب اول :
وعظنده شهر خلقنک عرفته و عادت و اصطلاحنه مخالف سوزلر اولمیه ؛ زیرا بونلر قیل و قال
و اختلافدر. ادب ثانی بودرکه، اهل اسلام آراسته اختلاف وار ایسه، رفق و حسن تعبیر و نصیح
دلپذیر ایله تالیف قلوبه و نفرت اغراضی دفعه متعلق وعظ اولنه. بر جانبی طوتوب، اوته طرفه عتاب
آمین سوزلر ایله شنائت اولمیه که، عداوت ازدیادنه سببدر. ادب ثالث بودرکه، عموم اوزره
اوامره امتثال و نواهیدن اجتنابه و فرائض و واجباتی آدابه ترغیب و وعده و وعید باینده افراط
و تقریط ایتمه یوب اقتضاسته کوره حکیمانه اوله. خلق امن و یاسه دوشیه لر، بین الخوف
و الرجا کیده لر؛ خوف جانبی غالب اولورسه اولسون. ادب رابع بودرکه زمان و مکان و مقتضای
نه ایسه آدا اولنه. فضائل ایام و شهر و عمل یوم و لیلده وارد اولان اخبار و آثار نقل و عوامه
ترجمه و تعلیم اولنه. موضوع حدیثدن غیری احادیث ضعیفه نقلنده یأس یوقدر. حقیقه اخبار
و آثار وارد اولان نوافل و عباداته ترغیب اولنوب، عاده مبنی اولان نمازلر و عبادتذر ذکر
اولمیه ؛ بلکه، اول بابده کاغذ قورلرسه دخی سکوت ایلیه. ادب خامس بودرکه، عوام فهمندن
خارج اولان مباحث دقیقه دن و یا خود تصوف اصطلاحنه مبنی جبروت و لاهوت عالمندن دم اورلیوب،
اکثر مخاطبک حال و شانی اولمیان سوزلر سویلمیه ؛ بلکه واضح و فهمی آسان اولان نصیحتلر
و تمثیللر سویلمه. امام راغب اصفهانی « ذریعه » ده و « تفصیل نشأتین » ده، « وعظ عوام ایچوندر ؛
خواص ایچون دکلدر » دیمشدر. کَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدَرِ عَقُولِهِمْ فحواسنجه
سنته رعایتدن چقلمیه ؛ زیرا اکثر مستمعینده فهمه لیاقت اولمانغله، نفس ناطقه، مجهولی معلوم
ایدنمک جانبیه میل ایتمه یوب اعراض ایدر. ائک اعراضی روح حیوانینک داخله توجهته سبب

28 *Târîh-i Peçuyî*, c.1., İst., Matba'a-i 'Âmire, 1283 (1867-68), s. 228 v.d.

اولوب، نوم حادث اولور. اول اجلندركه اكثر خلق وعظ وخطبه مجلسنده اوپورلر؛ زيرا خطبه عربيدر؛ فهم ايتدوكي تقدیرده معنا ايله چندان آشنالغی یوقدر. ادب سادس بودركه، وعظه مناسب نوادر و حکایات و لطائف و ابیات گاهی ایراد اولنه؛ اما بشرط آن که طعامده نملک مثالی اوله. ادب سابع، بورسالده یازیلان مباحثه و سائر جزئیات امور نقلنه تکثیر مستمعین و اشتیهار مصلحتی ایچون طمع و هوس اولمیه، عموم اوزره حلال و حرام و صلوات و صیامه متعلق و عقائد اجهالنی و اصول و ارکان اسلامی تعلیمه متعلق نافع سوزلر سویانه؛ لطافت تقریر و حسن تعبیر صاحبی اولانی دیکلرلر. واعظده علم یوغیسه، باری آداب وعظدن چیقمغله خلقه ائم و یرمهیه!

وصیت رابعه

یوقیوردن استفاده ایدن طالبلره، خصوصاً سائر طلبیه عموماً لایق اولان وصیتدر. بو مقامده فقیر دخی، فاضل محقق قاضی میر، جام گیتی نما آخرنده یازدیغی وصیت کبی توصیه ایدوب دیرمکه، اولاً، قوبلدن اولان ذوات تحصیل مقدمات ایتدکدنصوکره عقائد اسلامییه کوزه، مسائل متنی ضبط ایلیه؛ بعدد باقی فنلره قانون اوزره شغل ایلوب هرکثرته وحدت جانبیدن باشلیه و برقی اتقان اوزره تمام ایتمدن فن آخره انتقال ایلیمه و کندی کسبی و معاشی سنی نه در کوروب، اکا موافق فنلری تحصیل و تکمیل ایلیمه؛ اگر وقت و حال مساعد اولورسه سائرین کوره و تحصیل تمام اولمدهن بعضی مناصب و وظائف علمییه هوس ایلیمه؛ زیرا قضا و قضا و وعظ و امامت و خطابت و کتابت قانون اوزره شغله مانعدر. آنلر وظیفهسته اشتغال لازم کلور. بعدالتحصیل دخی نظریاتلک وحشیلری نسیانته سبدر؛ زیرا اول خصوصلره اشتغال بر فنک جزئیاتله اشتغالدر. اول دخی قانون و ترتیب اوزره دکل، مدعی و مستفتینک مرادی اوزره در. اول اجلدن فاضل روم بروسلوی خواجه زاده مرحوم، «سید شریف بالواسطه استادمدر؛ جمله تحصیل آنلرک آثارنددر. طریق نظرد سید و عبدالدین تألیفلرندن غیری برکتابه استفاده قصیدله بقمدم. بندخی سید ربهسته واصل اولوردم؛ اگر بر قاچ مانع اولماسیدی؛ اولاً آنلر صحیح المزاج ایدی؛ بن علیم و آنلر عمرینک اولندن آخرینه دک درس تحریری ايله قانون اوزره شغل ایلدیلر. بنم زمان شغلمه مناصب اجنبیه تداخل ایلدی؛ یعنی قضا و فتوايه مبتلا اولوب شغلدن قالدیم» دیکلری شقایق حاشیه سنده مسطوردر. امدی طالب صادق صحیحجه تحصیل مراد ایدرسه لایق بودركه اول قضاالره اوغرامیه. امر معاشی بر غیری یردن تدارک ایلیمه. عقاید اهل سنی محکم ضبط ایلوب کتاب و سنت و اجماع امت حصنته کیره. قرآن و حدیث و فقها و اولیا کلامنی میزان اتخاذ ایلیمه. بعده حکما کتابلرینی و متکلمین سوزلرینی و صوفیون کلامنی تتبع ایدوب «خدا صفا دع ماکدر» فحواسنجه هر برندن فکر و نظر صحیحله مفید اولانی قبول ایدوب مستفید اوله. هیچ برینی رد و انکار ایتیموب تعصب دردینه دوشیمه. نیته که مقدمه ده تنبیه اولندی. بو مقامده دخی کلام بوتکله انجامه اوروب رساله تمام اولدی.²⁹

کاتب بعلبی

« ثمرات القواد في المبدأ والمعاد » دن

فصل ثانی — واحد الزمان و غوث اعظم و کیفیت طلب انسان کامل بیاننده در

. شمس حقیقت محمدیه مطلعته مقابل دوشن مرآتہ پرتو عشق الہی تابان
اولماق نیجه قابلدہ شیخ علوان شیرازی « ترجمہ کلشن راز » ده مقلد ایلہ محقق بیان بیوردرلر :

ترجمہ کلشن راز

جهانده ایکی درلودر مرایی	که الدارلر بولار یوخسول و بایی
برییی یورر اسکی کسوت ایلہ	که زاهدلر اولور بو صورت ایلہ
عوام الناسی بولار ییمک استر	بولارکله اشمک دیمک استر
کیرلر پاره پاره کهنه چامه	دیلرلرکم سویلهار عوامه
یکی طون کی دیسک کیمز اولورسه	بو دیدیک سوزه اویمز اولورسه
که یعنی دنیا ترک ایتمش دیسونلر	جهانده نفسی اورکتمش دیسونلر
فتلتورسه طارامز صقالن	که دیسونلر اونتمش کندی حالن
دیسونلرکم حقہ مشغول اولوبدر	عوام ایچنده بو مقبول اولوبدر
ایکنجیسی بودر اهل رینک	ایشیت امدی علامتلرین انک
یلر آردنجه دائم نیک نامک	دیلر مقبول اوله خاص و عامک
دیلر کیم کیره سلطان صحبتنه	دخی هم واره خاتونلر قتیته
اگر کهنه کیرسه کندوزینه	اوشانور خوار اوله سلطان کوزینه
اگر یکی کیر ايسه عوایی	اوشانور منکر اوله دیو نایی
بهالو صوف آلور دکدیرر اینجه	معلوق کسدیرر دکدیرر اینجه
زیارت اولنوب عزت بولهلر	دعاسن آلهلر خدمت قیلهلر
کوردرلر بونلری تعظیم ایدرلر	اوکیته اردینه دوشوب کیدرلر
کیر دین اهل هر لبس حلالی	حق ایچون چوقه وهم صوف و شالی
ریا اولور عبادتده و سوزده	بدنده وکیه جکده و یوزده
عبادتده ریا شرک خفی در	ریا غفلت دکیزینک کفی در
ایشیتک حالنی اهل ریانک	که بونلر مشرکیدر کبریانک
همان طالبلره بونی دیمکدر	غرض دین اهل ایچون غم یمکدر
حق اهلنک ایشیتکل وصف و حالن	که بونلر عرض ایدرلر حق کالن
لباسی کاه تاج و که عبادر	کهی دستاری و کاهی قبادر
دکل مخصوص بونلر بر لباسه	قبایه، شاله و یاخود پلاسه
اولوبدر بونلرک نفی مسلمان	قوفعلی و قولی دین و ایمان
غرضدن شهبه دن پاک و مطهر	ایچی و طیشی شرع ایلہ متور
حق اتی قوللره ایلر وسیله	که رحمت ایده خلقه آنکله
نه کیم وارسه و لیلر اول زمانده	الی آلتنده در انک جهانده

جهانده غفلت اولمز اكا طاری	کیم اونوتدور اكا کردکاری
نفلر قلایز جهانده ملک و مال	نه طاککی واردر انک کشف حاله
باشنده وار انک ربانی تاجی	بو خلقه یوقدر انک احتیاجی
انک بر هیتی واردر جهانده	که بر ذره دکل کوئین انده
علوم اولین و اخرینه	اولوبدر سینیه سی انک خزینه
اکر اقرار و انکاری بو خلقک	حقیقت بلکه هر حال بو خلقک
جیبی لعینته و لهوه بکزر	خطایه ظن و مکره سهوه بکزر
مقایی یوق انک عالمده معلوم	تک و تنها یورر مسکین و مظلوم
ادی خلق ایچره درویش و کدادر	ولی معنا یوزنده پادشادر
حق اتی ثوریه پنهان ایدوبدر	اکرچه صورتا انسان ایدوبدر
افی زیرکلکله کیمسه بیلمز	هواسنه طپانلر اكا ارمز
یوق انک ظاهرینده اشبو حالت	کیم اولولفته ایلر دلالت
کسنه صورتندن نسنه طویمز	انکچون اکثر خلق اكا اومز
عوام الناس کییدر هر صفتده	یمکده، ایچمهده، بکزده، پتده
ال ارمز انک ایاغی توزینه	که سرمه اولا جان و دل کوزیه
مکر حق بیلدیره اتی قولنه	قیچن بو پرده لردن اول بیلینه
صقین نا اهل آیله هم صحبت اوله	بولار وکله مردار اولوب اوله
جهانده ترک عادت ایلهدرک	حقه خالص عبادت ایلهدرک
وار ایله ترک عادت قیل عبادت	جمع اولمز عبادات ایله عادت
دینرسک کیم اولهسک بنده خاص	کرک کیم اوله سنده صدق و اخلاص
که معنا بو اراده ختم اولنسون	کیمی فاش و کیمپسی کتم اولونسون ³⁰

صاری عبدالله افندی

« شرح پند عطار » دن

در صفت شرف خدمت گوید

تا توانی ای پسر خدمت گزین . تا شود اسب مرادت زیر زین

تا توانی گزیننه ظرفدر زیر تا مادام معناسنه در خدمت مفعولدر ایکنجی تا تعلیل ایچوندور اسب شودک فاعلی وزیر اكا ظرفدر گزین کاف عجمی تک ضمیمه امرد مصدری گزیدن در اورندلک معناسنه مضارعی گزیند و گزیننده کلور اسب ات در فرس معناسنه زیر آشفه در مقابلی زیردر که یوقارودر زین کسرله ایرکه ات ارقاسنه اورلر سرچ معناسنه زین پوش حاشیه که ایر اورتوسیدر زین کوه ایر قاشیدر زین کر اگرچی در سراج معناسنه (معنای بیت) بودرکه ای پسر تا که قادرسن یعنی قادر اولدقه خدمت اختیار ایله و سائر احوال ایچندن اتی اورندله تا که مرادک اتی

30 Şarı 'Abdu'llāh Efendi, *Semerātü'l-Fu'ād fi'l-Mebde' ve'l-Me'ād*, İst., Matba'a-i Âmire, 1288 (1872-73), s. 34 v.d.

ایر التنده اوله یعنی تحت سرجه فرس مرکوب ادم مرکوبه نیجه مسخر اولدیه مراد و مقصودک دخی سکا مسخر و دیسر اوله زیرا خدمت وسیله^{۳۱}، نفسد فتنه فاه ایله و نفس عینی مراددر پس خدمتدن مراد طریق تواضعی اختیار و مصالح عبادده بولمق و اداء حقوق و خدمت باب الله درکه صورت کامله سی مرشد کامله خدمتدر و خدمتک غایتی (مَنْ خَدَمَ خُدِمَ) موجبنجه مخدوم اسماء و معدوح خلایق اولقدرد^{۳۱}.

بروسهل اسماعیل حق

« حدیقه الجوامع » دن

جامع حضرت خالد بن زید در قصبه ایوب

استانبول فتح اولندده شیخ موی الیه آق شمس الدین حضرتلرینک قوت قدسیه و کرامات انسیه لرله تعیین ایلدکلری محل قبر شریفلری اولمق اوزره سائر تاریخلرک دخی تعیینلرینه مطابق اولدیغی جهتدن محل مزبور حفر اولنوب ایکی قولاج مقداری عمیق یرده بر حجر محرز ظهوریله آشکار اولمشدر. روایت اولندیغنه کوره حجر مزبورده تحریر اولنان (هَذَا قَبْرُ أَبِي أَيُّوبَ) بناء علی ذلک در حال بر تر به^{۳۲} شریفه بناسنه شروع اولنوب ختامنده بر جامع شریف دخی علاوه قلمیشدر که حالا ایوب جامعی دیو مشهوردر. طاق درگاهنده اولان تاریخی بودر :

چون سکز یوز التش اوچ سالنده بو
جامعی سلطان محمد یاپدی نو
كَانَ هَذَا مِثْلَ جَنَّاتِ النَّعِيمِ
مَجْمَعٌ لِلَّهِ مِنْ قَوْمٍ اتَّقَوْا

بعد زمان سلاطین عظام همتلریله نیجه تعمیرات و ترمیمات ایله خدمتار اولنوب و احباب خیراقدن دخی اتمکچی زاده احمد پاشا که چوق وقت دفتدار اولمشدر مصلی اوکنده حالا باقی اولان ضمیمه ۱۰۰۰ تاریخنده بونک همتیله بنا اولمشدر بیکیوز اوتوز اتی تاریخنده عموماً سلاطین جامعلریته رمضان شریفلرده ماهیه لر یاپلمق اوزره فرمان همایون صادر اولدیغی ائناده جامع مزبورک مناره لرینک قامتلری قصیر و ماهیه یاپلمغه تحمیلی اولدیغی جهتدن ایکیشر شرفهل مجدد ایکی مناره بنا اولمق فرمان اولنوب بیکیوز اوتوز آلتیده تمام اولمشدر. تاریخ مناره^{۳۳} جدیده :

نماز پنجکاهی خلقه اعلان
ایدرلر اسم اعظمه مسخر
صلادر شهیدیا اهل مذاقه
اولوب شیرین ادا لرله محرز
چیقوب آوازی عرشه دیدی تاریخ
تَعَالَى شَأْنُهُ اللهُ أَكْبَرُ (۱۱۳۶)

31 Bursalı İsmâ'il Hakkî, *Şerh-i Pend-i Aftâr*, İst., Muhib Matba'ası, 1287 (1871), s. 469 v.d.

دریا طرفنده اولان مناره‌یه ۱۲۳۸ سنه‌سی ذی‌القعدة سنک اون دردنچی چهارشنبه کونی عصر وقتی بقضاء الله تعالی صاعقه اصابیلله مناره مزبورک اوست شرقه‌سنه قدر براز محللری رخنه‌دار اولدینندن با فرمان عالی شرفه بالادن یوقاریسی تجید اولندی. تحقیقه کوره بوندن یدی سنه صوکره خارج جامعه اولان ایکی محفللری دارالسعاده اغاسی الحاج بشیر اغا بنا ایلمشدر. کندی دنخ آنده تربه مخصوصه مدفوندر و اوقات ثلاثه‌ده پنجره مزبور اوکنده دعا اولنان و مواجهه پنجره‌سی تعبیر ایدیلان پنجره‌نک کشادینه احمد خان اول حضرتلری موثق اولمشلدر. «تاریخ صبحی» ده بیان اولندیغی اوزره نقش قدم حضرت نبوی بیک یوز قرق دوت سنه‌سی رجینده سلطان محمود خان اول حضرتلرینک رأی اصابت قرینلری ایله سرای همایوندن حضرت خالد بن زید رضی الله عنه تربه مطهره‌لرینه نقل بیوریلوب حالا زیارتگاه خاص و عام اولان محله ودیعه قلنمشدر³².

آیوانسرائی حافظ حسین

32 Ayvansarāyī Hāfız Hüseyin, *Hadikatü'l-Cevāmi'*, c.1., İst., Matba'at-i Muhib, 1281 (1865), s. 243 v.d.

III.

KİTÂBE, VAKFÎYE ve BERÂT ÖRNEKLERİ

کتابه لر

1.

مزار کتابه سی

(انتقل من دارالفناء الى دارالبقاء) المرحوم المغفور انحن يوسف بن انحن علی
فی تاریخ سنة تسع ثمانین و سبع مائه³³.

2.

میدان جامعی کتابه سی (سنه : ۹۷۲)

یاپدی چون حضرت حسن پاشا
فضل حقله بودار رحانی
کورچک آف هاتف غیبی
دیدنی تاریخ (فیض یزدانی³⁴).

3.

میدان جامعی اولیسنک شال طرفنده تر به قپوسی کتابه سی

شهر سیواس ایچره جاننا اشبودر
شیخ شمس الدین قطبک مشهدی
دیدنی قوری کتبدی تاریخی
نورله اولسون مصفا مرقدی³⁵.

4.

نعمان افندی کتبخانه سی قپوکتابه سی

جناب حضرت نعمان افندی مفتی^۳ دیشان
بنا ایتدی رضاء الله ایچون اجرن ویره سبحان
تمام اولدقده فهمی نقطه داریله دیدم تاریخ
کتبخانه مکمل اولدی مسعود ایلسون رحمان³⁶.

33 *Kitâbeler—1., Mübârek Çalib, Anadolu Türk Âşâr ve Mahkûkâtı Tetebbuâtına Esâs—Ankara, İkinci Kısım, Kitâbeler, İst., Devlet Maṭbaʿası, 1928, s. 19.*

34 *Rıdvan Nâfiz—Uzunçarşılı-oğlu İsmâʿîl Hakkî, Anadolu Türk Târîhi Tedkikâtından—Sivas Şehri, İst., Devlet Maṭbaʿası, 1928, s. 130.*

35 *Ayn. esr., s. 131.*

36 *Ayn. esr., s. 137.*

قسطمونیده اسماعیل بك جامع شریفی و قفیهسی صورتی

(تاریخی : ۸۶۵)

..... مدرسه مذکورهده تدریس ایچون حنفی المذهب علوم ادیبهدهن لابد اولنلره واقف علوم شرعیه‌نک اصلیه و فرعیه فلولینه عالم دیانت و ورعیله موثوق ایام معتاده معهودده وظائف تدریس اداسنه مواظب تفسیر کلام ربانیه و احادیث نبویه و مسائل فقهیه حنفیه ایله مشغول بر مدرس تعیین و هر کونده کنديسته اون درت درهم و هر سنهده آتی مد بغدادی و آتی مد آریه و یريلمه قرارلاشدیردی و مدرسه مذکورهده علوم شرعیه ایله مشغول و ملازم و مداوم طلبه ایچون کونده بش درهم قرارلاشدیردی که مدرس بو بش درهمی روا کوردیکی کبی تقسیم ایده و طلبه‌لردن هر برلرینه اتمک و چوربادن مقدار کافی و یريلمه‌سنی شرط ایلدی

.....

الله محسنینک اجرینی و موقوفنک رجاسنی اضاغه ایتمز حکنده اعانه الهیهیه مظهر موقع و قدری عالی حاکم دخی شووقفیه مذکوره‌نک صحتیله اشاغیده اسامینسی مرقم شهود و عدل محضرنده حکم ایتدی اشبو حکم نامه‌نی تاریخ هجرینک سکر یوز آتمش بش سنه‌سی شهر شعبان المعظمنده تحریر ایلدی.

اخى يوسف ابن المرحوم سيد على بن بهادر اغا خوش خدم بن عبدالله صفى الدين مصطفى بن نبى
اخى حسن القسطلونى الشهير بصوفى خوش قدم الشهير بقراسى مصطفىا

شهد بما فيه الحاج سليمان نكارى حسام الدين حسن ابن خيرالدين ابن صفر بن مرحوم
المتولى فى العماره المذكوره اسماعيل القسطلونى عبدالغنى ابن عبدالرزاق

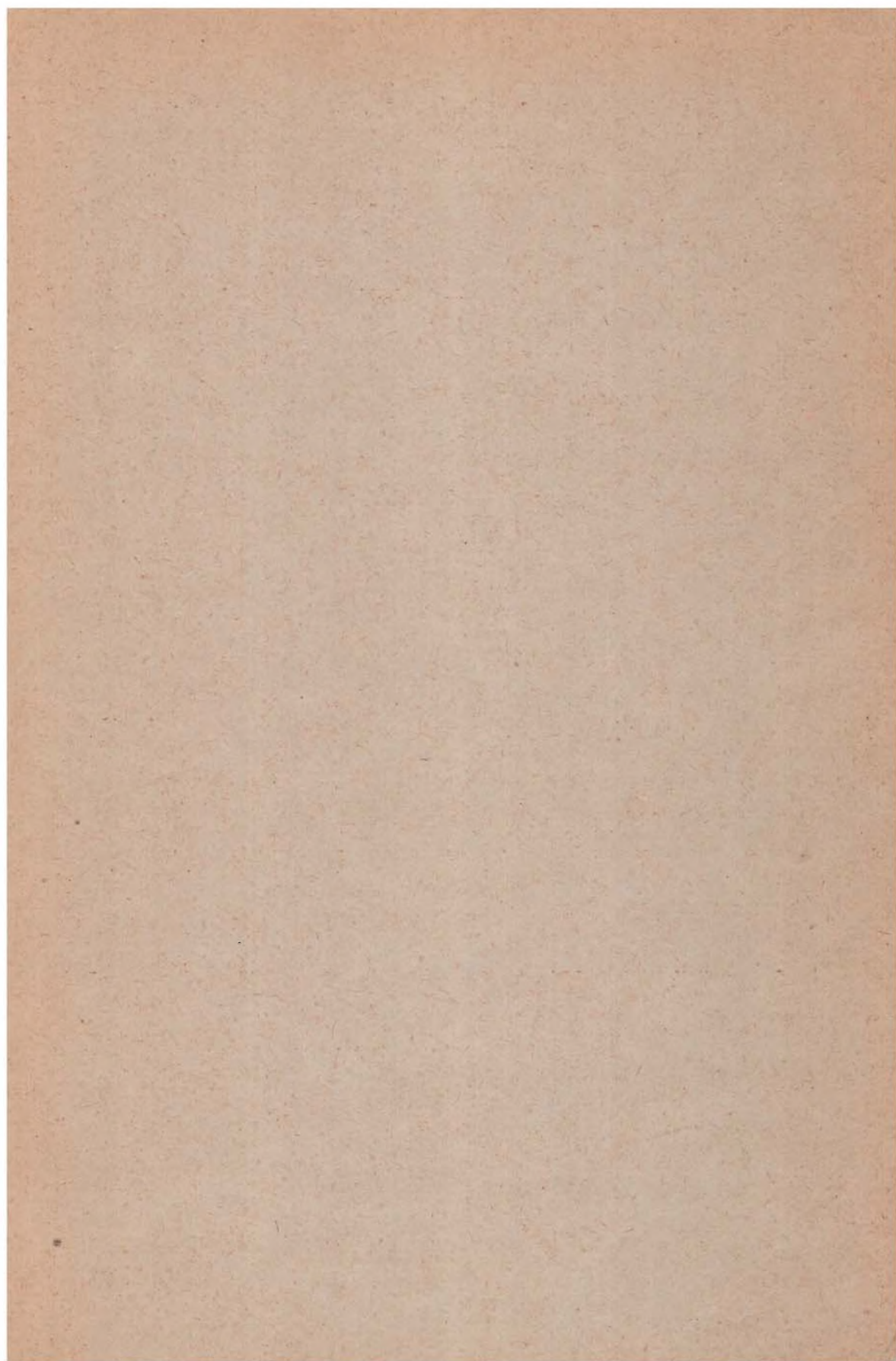
محمى الدين الياس ابن بغدادى شهد بما فيه زين الحاج والحرمين
اغاء قسطلونى مجدد الدين مراد ابن اسماعيل³⁷.

37 Mehmed Behcet, *Anadolu Türk Âşâr ve Mahkûkâtı Tettebbü'âtına Esâs—Kaşgamonî Âşâr-i Kadîmesi*, İst., Matba'a-i Âmire, 1341 (1925), s.125 v.d. (Evkâf Sicilleri'nin 134'üncü sayfasından naklen Arabca aslının tercemesi).

قسطمونیده ییلائی درگاهنه عائد برات صورتی

(تاریخی : ۱۲۷۹)

برات شریف عالیشان سامی مکان سلطانی و طغرای غرای جهان ستان خاقانی غیر بالعون الریافی حکمی اولدرکه بیک ایکیوز یتمش یدی سنه سی ذی الحجه شریفه سنک اون یدنجی کونی تخت عالی بخت عثمانی اوزره جلوس همایون میمنت مقرونی واقع اولوب عمومأ تجدید برات اولمق قاعده مرعیة سلطنت سنه دن اولدیغنه بناء نظارت اوقاف همایون ملوکانه ملحق مدینه قسطمونیده واقع علی بن سلیمان بن علی مارستان دارالشفا بقعه سی وقفنک مشیخت جهتی متصرفلری اشبورافعون توقيع رفیع الشان خاقانی السید الشیخ نعمان عزت و السید حافظ محمد امین سری و السید احمد حسینیک یدلرنده اولان عتیق برات بالتقدیم تجدیدی رجا اولمق دن ناشی قیوده مراجعت اولندقه جهت مذکوره ایکیوز آتیش درت سنه سی محرم الحرامنک اوسطی تاریخیه موی الیمک عهدهلرنده اولدینی تبین ایلمش اولدیغندن قیدی و عتیق براتلری موجبجه تجدیداً برات شریفی اعطا اولمق باینده صادر اولان فرمان عالیشانم وجهله تجدیداً بو برات همایونی و یردم و بیوردم که موی الیم اسلوب سابق اوزره جهت مذکوره یه اشتراکاً متصرفلر اولوب اشبو برات عالیشانم مغایر تصرفلری امورینه طرف اخردن مداخله اولغیه شویله بیله لر علامت شریفه معاهد قیله لر تحریراً فی الیوم الثانی من شهر ربیع الاول سنه تسع و سبعین و مائین و آلف³⁸.

Fiyatı : 10 TL.